

УДК 338.4: 330

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТРАНСАКЦІЙНИХ
ВИТРАТ ТА ЇХ РЕГУЛЮВАННЯ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТОРІВ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ**

Волчков О.Є., Коваль В.В., Лисюк В.М.

У статті розглядаються й аналізуються особливості регулювання трансакційних витрат в умовах розвитку організаційно-господарських форм підприємницької діяльності операторів телекомунікацій та виявлення адміністративних і законодавчих бар'єрів у процесі надання телекомунікаційних послуг. Проведено оцінку трансакційних витрат операторів телекомунікацій з обґрунтуванням ролі трансакцій як інституціонального індикатора розвитку підприємницької діяльності.

Постановка проблеми. Інституціональний базис економічних відносин суб'єктів ринку характеризується трансакціями між суб'єктами на різних рівнях господарювання на підставі формалізованих угод чи нормативних документів і неформальних інститутів. Трансакційні витрати, які виникають в наслідок економічної взаємодії вітчизняних операторів телекомунікацій, зростають через незавершеність формування інституціональних основ ринкових відносин, що знижує економічну привабливість телекомунікаційних інноваційних проектів.

Крім того, розвиток вітчизняного ринку телекомунікаційних послуг стримується через низький рівень підкріпленості адекватними інституціональними регуляторами розвитку механізмів перехідної економіки, в тому числі і механізму інституціоналізації відносин, які виникають в процесі еволюціонування форм взаємодії суб'єктів господарювання.

Тому проблема трансакційних витрат у діяльності операторів телекомунікацій становить особливий інтерес з позиції теоретичних досліджень і розробки практичних підходів до їх зниження.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Аналізу управління діяльністю операторів телекомунікацій, приділяється увага такими вітчизняними і закордонними дослідниками, як Л.Є. Варакін, Л. Мізес, В.Л. Іноземцев, Ф. Котлер, В.Г. Ростанц, О.Б. Моргулець, М.В. Макарова, О.С. Редкін, В.М. Гранатуров, в тому числі теоретичної бази

диверсифікованості бізнесу в умовах становлення постіндустріальної господарської системи знайшли відображення в роботах І. Ансоффа, Т. Коно, Дж. Кейнса, А. Маршалла, Г. Минтцберга, М. Портера, П. Хола.

Питанням формування трансакцій та трансакційних витрат присвячені роботи таких вчених, як: Х. Демсец, Р. Коуз, Д. Норт, К. Ерроу, У. Меклінг, К. Менар, Дж. Мілгром, Дж. Робертс, О. Уільямсон, Т. Еггертсон. Відповідно методи оцінки трансакційних витрат та напрями їх аналізу розкриті в роботах Д. Уоліса, Н. Вонга, Р. Валей, К. Менрад [15] та ін.

Проте проблема регулювання трансакційних витрат в підприємницькій діяльності операторів телекомунікацій в сучасних умовах господарювання потребує теоретико-методологічного аналізу трансакційних витрат з обґрунтуванням напрямів підвищення ефективності функціонування трансакційних інститутів, що обумовили мету дослідження.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічний аналіз трансакційних витрат та їх регулювання в підприємницькій діяльності операторів телекомунікацій.

Виклад основного матеріалу. Вплив трансакційних витрат на ефективність підприємницької діяльності супроводжується зростанням взаємозалежності суб'єктів ринку і потребує аналізу їх спільних дій. Роль трансакційних витрат у функціонуванні операторів телекомунікацій як інституціонального індикатора характеризується, як від опортунізму агентів в системі спільних взаємодій, так і до недоліків інституціонального регулювання в трансакційному секторі економіки [2]: банківський сектор, телекомунікації та ін.

Складність аналізу трансакційних витрат супроводжується посиленням інтеграційних процесів на ринку, в тому числі і телекомунікаційних послуг, що обумовлено існуванням цілої системи інтересів, які виражаються з боку бізнесу підприємцями, держави – владними структурами та населення – за допомогою інститутів цивільного суспільства. Проте регуляторний вплив на процес інтеграції в найменшій мірі здійснюється інститутами цивільного суспільства та бізнесу на основі відповідного створення добровільних суспільних об'єднань й асоціацій економічної взаємодії [5]. Безпосередня участь державних органів у підприємницькому середовищі, пов'язана із здатністю компенсувати обмежену дієвість ринкових механізмів, у період їхнього становлення, формуванням інститутів, які виникають в результаті закріплення позитивної практики й наступного законодавчого їх оформлення. Важливість держави як регулятора економічних зв'язків виступає із

самого його призначення щодо збереження єдності правового середовища, інституціональних й підприємницьких структур, а як регулятора інтеграційних процесів – забезпечення щодо посилення конкурентних переваг галузей народного господарства та його суб'єктів.

Механізмом підтримки ефективної господарської діяльності та збалансування ринкового простору є система права, що регулює відносини власності й взаємодії суб'єктів господарювання, однак у випадку неоднозначності її регуляторних заходів приводить до прояву ознак монополізації галузі з одного боку, а з іншого – прагненням державних структур щодо володіння права реалізації влади й впливу на підприємницький сектор, які у сукупності стримують трансформацію системи інституціональної забезпеченості економіки.

В загальному випадку інтеграція («integer» – цілий, відновлений) – це процес об'єднання розрізнених елементів у єдине ціле. В економіці інтеграція – це процес взаємного пристосування, розширення економічного й виробничого співробітництва, форма інтернаціоналізації господарської діяльності тощо [8], і проявляється у створенні сприятливих умов її здійснення, розширенні й поглибленні виробничо-технологічних зв'язків, спільному використанні ресурсів, об'єднанні капіталів та ін. [10]. На будь-якому рівні (мікро-, макро-) елементи інтеграційного процесу мають відносний саморух та з розвитком вступають у контакт і взаємодію, що у якийсь момент часу під впливом певних чинників й умов породжує внутрішні й зовнішні протиріччя між ними, що несуть у собі не тільки руйнівну, але й креативну силу, що відтворює дане протиріччя [1].

Підвищення інтенсивності й частоти трансакцій підприємств сприяє посиленню інтеграційних відносин, але за умов підвищення невизначеності зовнішнього середовища та специфічності ресурсів, потребує зміни інституціонального устрою. В дослідженні П. Клейна [14], інституціональний устрій виступає базисом для побудови партнерами економічних відносин, проте у випадку не закріплення формальним чином (внутрішні конвенції) чи не дієвості процедури перевірки дотримання норм, так і підтримці нормативних приписань, такі взаємодії і форми контрактації розпадаються, не маючи стійких інституціональних механізмів. Базисними напрямками формування однорідного інституціонального середовища, що впливає на форми інтеграційних трансакцій, виступають чітко виражені дії державних органів щодо:

- зміцнення інституту приватної власності (контрактне право, антимонопольне законодавство) для зменшення проявів опортуністичного поведіння як суб'єктів господарювання, так і органів державної влади й місцевого самоврядування;

- удосконалення контракційних відносин в напрямку формування інтегрованих структур із взаємодією науки й виробництва;
- вживання альтернативних заходів із підвищення фінансування капітальних вкладень і розвиток нових форм колективного інвестування;
- розвиток й удосконалювання системи саморегулювання бізнесу.

Аналіз ефективності діяльності операторів телекомунікацій показав, що трансакційні витрати виникають при взаємодії та укладання договору між суб'єктами ринку, що обумовлені організаційно-економічними, технічними та інституціональними (формальними та неформальними) умовами її функціонування [12, с. 20]. Неформальність контрактів обумовлена їх неповнотою через неможливість визначити можливі опортуністичні ситуації чи неспецифіковані обставини, а також значними витратами на контроль виконанням зобов'язань, іншою стороною. Відповідно до типізації трансакційних витрат О. Уільямсона [11], основним елементом виступає момент укладання контрактної угоди. Крім того, в умовах недостатньо ефективної інституціональної структури сфери телекомунікацій посилюється дія трансакційних витрат, які є наслідком взаємовідносин не тільки суб'єктів ринку між собою, а й взаємодії із державними структурами. Тому виділимо трансакційні витрати підприємництва як сектора економіки, що стосуються і суб'єктів господарювання (приватні), так і держави (суспільні) [8, 9, 12].

Згідно досліджень Д. Норта «модель держави», яка базується на інституті права власності, трансакційних витратах тощо проявляється у формі інституціональної угоди [6]. Оскільки суб'єкт ринку, вступаючи у взаємовідносини з органами державної влади, на основі певних формальних і неформальних умов угоди, здійснює трансакційні витрати розглянемо їх у рамках державного сектора в межах типологізації, а саме: витрати пошуку, витрати моніторингу, витрати укладання угоди, витрати виконання умов контракту, витрати на захист від впливу третьої сторони (рис. 1).

Збільшення рівня трансакційних витрат показує зростання невизначеності й асиметрії інформації, потреби у механізмах регулювання трансакційних витрат з урахуванням вітчизняної специфіки здійснення певних видів підприємницької діяльності. Комплексної методики із оцінки трансакційних витрат підприємств поки не існує, через складність калькулювання їх імпліцитних складових, що виражаються у вигляді зростанні наднормативних витрат, високою мірою опортунізм та ін.

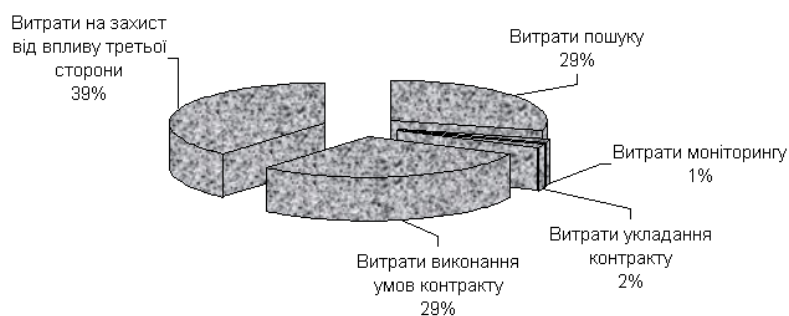

Рис.1 Структура трансакційних витрати державного сектору України, 2014 рік

Відповідно до класифікації трансакційних витрат за Д. Нортон й Т. Еггертсоном [13, с. 97] та Р. Капелюшнікова [4 с. 67], проведемо розрахунок їх структури у діяльності операторів телекомунікацій (рис. 2).

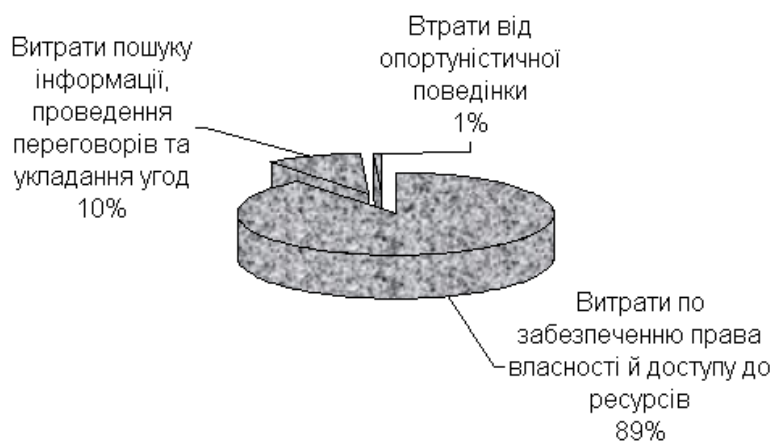

Рис.2 Структура трансакційних витрат операторів телекомунікацій, 2014 рік

Аналіз трансакційних витрат по операторам телекомунікацій засвідчив значний їх обсяг в загальних операційних витратах 74% та 56% для ПрАТ «Київстар» та ПАТ «Укртелеком» відповідно у 2013 році, які пов'язані із взаємодією бізнесу й держави, що характеризує неефективність інституціональної структури та наявність адміністративних обмежень, з одного боку, збільшує граничні витрати

операторів, а з іншого – підвищення рівня конкурентоспроможності галузі ускладнено, в т.ч. із-за інституціональних бар'єрів та зростання додаткових витрат економічних агентів, пов'язаних із обов'язковим внесками – витратами доступу на ринок (державна реєстрація, ліцензування діяльності й контроль за якістю телекомунікаційних послуг), так і з нелегальними платежами (витрати лобювання інтересів, витрати відхилення від штрафів та приписів на основі нелегального розв'язання конфліктів).

Одним з методів регулювання трансакційних витрат є створення ефективного правового захисту інституту власності через превалювання неформальних відносин в господарській діяльності. Тому необхідна структуризація інституціонального простору із специфікацією функцій відповідних інститутів, які здійснюють регулювання трансакційних витрат, наприклад, інститут приватно-державного партнерства [3, 5].

Реалізація процесів економічної модернізації більшості галузевих ринків потребує ефективного інституціонального механізму регулювання трансакцій підприємницьких структур та розвиненого інституціонального середовища, що сприятиме формуванню й досягненню конкурентних переваг, тому що значною мірою дозволяє знизити трансакційні витрати й підвищити ефективність господарської діяльності. В свою чергу формування впорядкованих схем контракційних відносин, інституціональних форм господарських зв'язків і відносин сприятиме підвищенню якості управління в операторській діяльності.

Висновки. Ефективність діяльності сучасних економічних агентів визначається не стільки обраною довгостроковою ринковою стратегією, а усе більшою мірою відповідним механізмом як взаємодії з іншими учасниками ринку, так і інституціонального регулювання виникаючих в рамках міжфірмової інтеграції активів відносин і організаційно-господарської форм підприємницьких структур [7]. Одним із чинників виникнення трансакційних витрат виступило прагнення до адаптації у динамічному ринковому середовищі операторів телекомунікацій із мінімізації опортунізму, але й невизначеність інституціонального середовища, в умовах якої приймаються рішення про використання ресурсів.

Базисними напрямками формування однорідного інституціонального середовища, що впливає на форми інтеграційних трансакцій, виступають чітко виражені дії державних органів щодо: розвитку механізмів захисту приватної власності для зменшення проявів опортуністичного поведіння як суб'єктів підприємництва, так і органів влади; удосконалення контракційних відносин в напрямку формування

інтегрованих структур із взаємодією науки й виробництва; вживання альтернативних заходів із розвитку нових форм колективного інвестування для підвищення економічної безпеки [15].

Таким чином, відбувається виділення інституціонального механізму як особливої сфери взаємодії й розв'язання виникаючих протиріч у ефективній реалізації цілей і завдань інтегрованих об'єктів, створюючи умови їх стабільної роботи й закріплення складних міжфірмових відносин [7]. В сучасних умовах на вітчизняному ринку підвищення ефективності функціонування інтегрованих структур може бути досягнуто державним регулюванням, основними напрямками якого повинні стати: формування спільних об'єднань й розширення виробничого співробітництва в межах міжгалузевої взаємодії господарюючих суб'єктів, формування стійких схем трансакцій на основі договірної взаємозалежності, що багато в чому сприятиме модернізації інституціонального середовища

Література

1. Авдонина С.Г. Противоречия межфирменной интеграции в условиях экономической модернизации / С. Г. Авдонина // Экономические науки. - 2011. - № 12. - С. 60-63.
2. Гурова И. М. Трансакционный сектор у сучасній економіці [Текст] / И. М. Гурова // Молодий учений. - 2014. - №4. - С. 492-495.
3. Истомин С.В. Особенности институциональных механизмов в трансформируемой экономике / С.В. Истомин // Вестник Челябинского государственного университета. - 2010. - N 6. - С. 52-56.
4. Капелюшников Р. М. Экономическая теория прав собственности / Р. М. Капелюшников. – М.: ИМЭМО, 1990. – 90 с.
5. Колодина Е. А. Роль государства в регулировании межрегиональной интеграции / Е. А. Колодина // Известия ИГЭА. – 2003. – №2. – С.62-68.
6. Мукова Л. Два взгляда на экономическую институциональность государства / Л. Мукова // Российский юридический журнал. – 2012. – №6 – С. 176-188
7. Румянцев К.Н. Новейшие проявления интеграционных процессов / К.Н. Румянцев // Наука. Образование. Инновации. – 2008. – Вып. 7. – С. 52–71.
8. Современный словарь иностранных слов – М.: Русский язык, 1993 –240 с.
9. Старк Д. Гетерархия: неоднозначность активов и организация разнообразия в постсоциалистических странах. / Д. Старк

- //Экономическая социология. Новые подходы к институциональному и сетевому анализу. – М.: РОССПЭН, 2002. – С.50-72.
10. Старцев Ю.Н. Сети как продукт интеграционной стратегии предприятий / Ю.Н. Старцев // Вестник Челябинского государственного университета. - 2012. - № 3. - С. 42-46.
11. Уильямсон О.И. Экономические институты капитализма. Фирмы, рынки, «отношенческая» контракция. / О.И. Уильямсон – СПб.: Лениздат, 1996. – 702 с.
12. Шаститко А.Е. Новая институциональная экономическая теория. / А.Е. Шаститко – [3-е изд., перераб. и доп.] – М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2002. – 591 с.
13. Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты / Т. Эггертссон; [пер. с англ. М. Я. Каждана; науч. ред. пер. А. Н. Нестеренко] – АНХРФ. – М.: Дело, 2001. – 407 с.
14. Klein P. New Institutional Economics. / Peter G. Klein /In Bouckaert and De Geest, Encyclopedia of Law and Economics, Northampton, MA, 2000 – Vol. I – pp. 456-489
15. Ménard C. Hybrid Modes of Organization. Alliances, Joint Ventures, Networks, and Other ‘Strange’ Animals / C. Ménard, R. Gibbons, J. Roberts // The Handbook of Organizational Economics, Princeton: Princeton University Press, 2012 – Chapter 26 – pp. 1066-1108.

Abstract

Volchkov O., Koval V., Lisuk V.

Theoretical and methodological analysis of transaction costs and their regulation in business telecommunications operators

The article examines and analyzes the features of regulation transaction costs in terms of organizational and economic forms of business activities of telecommunication operators and identify administrative and legislative barriers in the provision of telecommunications services. The estimation of transaction costs of telecommunications operators with the reasons for the role of institutional transactions as an indicator of business activity.